

Sygn. akt: I C 1068/12

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 26 listopada 2013 roku

Sąd Okręgowy w Warszawie, Wydział I Cywilny

w składzie:

Przewodniczący: SSO Halina Plasota

Protokolant: sekretarz sądowy Aneta Wesółkowska

po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 12 listopada 2013 roku w Warszawie,

sprawy z powództwa T. G. (1), A. G. (1) i Ł. M. (1)

przeciwko Skarbowi Państwa – Ministrowi Gospodarki

o zapłatę

I. zasądza od Skarbu Państwa – Ministra Gospodarki na rzecz A. G. (1) i T. G. (1) po 1.105.324,05 złotych (jeden milion sto pięć tysięcy trzysta dwadzieścia cztery złote i pięć groszy) oraz na rzecz Ł. M. (1) kwotę 116.349,90 złotych (sto szesnaście tysięcy trzysta czterdzieści dziewięć złotych i dziewięćdziesiąt groszy) z ustawowymi odsetkami od dnia wyroku do dnia zapłaty ;

II. w pozostałej części powództwo oddala;

III. ustala, że powodowie: T. G. (1), A. G. (1), Ł. M. (1) ponoszą koszty procesu w 84,26 % każdy z nich, zaś pozwany Skarb Państwa – Minister Gospodarki w 15,74 % i szczegółowe rozliczenie kosztów procesu pozostawia referendarzowi sądowemu.

Sygn. akt I C 1068/12

UZASADNIENIE

W pozwie z dnia 6 listopada 2009 roku, sprecyzowanym w piśmie procesowym z dnia 23 listopada 2009 r. (k.161-162), powodowie: T. G. (1), A. G. (1) i Ł. M. (1) wnieśli o zasądzenie od pozwanego Skarbu Państwa – Ministra Gospodarki kwoty po 9.500.000 zł na rzecz T. G. (1) i A. G. (1), natomiast na rzecz Ł. M. (1) kwoty 1.000.000 zł tytułem odszkodowania z powodu szkód wyrządzonych wadliwym zarządzeniem Ministra Przemysłu Lekkiego z dnia 13 października 1949 roku w sprawie ustanowienia przymusowego zarządu państwowego nad przedsiębiorstwem (...). G. i (...) w W., z siedzibą przy ul. (...) (Minister Gospodarki decyzją z dnia 25 sierpnia 2007r. stwierdził nieważność ww. zarządzenia) – wraz z odsetkami liczonymi od dnia wydania decyzji z dnia 15 listopada 2007 roku do dnia dokonania zapłaty.

Pozwany Skarb Państwa – Minister Gospodarki wniósł o oddalenie powództwa podnosząc w pierwszej kolejności zarzut braku legitymacji czynnej powodów, bowiem w ocenie pozwanego poszkodowaną mogła być spółka jawna, będąca właścicielem opisanego w pozwie przedsiębiorstwa. Powodowie nie wykazali, aby do spadku po wspólnikach tej Spółki weszły roszczenia wynikające z wydanego w stosunku do niej orzeczenia, aby toczyły postępowania działowe, które doprowadziły do rozliczeń, aby została przeprowadzona likwidacja Spółki i podział jej majątku. Pozwany zakwestionował też stanowisko powodów, iż wydanie zarządzenia o ustanowieniu przymusowego zarządu nad przedsiębiorstwem, które to zarządzenie następnie zostało wyeliminowane z obrotu prawnego, rodziło skutek

w postaci odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa, o ile w ogóle w jego wyniku nastąpił efektywny uszczerbek majątkowy. Orzeczenie to bowiem nie pozbawiało właściciela prawa własności przedsiębiorstwa, a jedynie czasowo odbierało możliwość swobodnego nim rozporządzania. Ponadto, pozwany wskazał, iż skutek rzeczowy w odniesieniu do gruntu i budynków spowodowały przepisy dekretu z dnia 26 października 1945 roku o własności i użytkowaniu gruntów na obszarze(...) W.. Pozwany podniósł też zarzut przedawnienia, który jednakże cofnął na rozprawie w dniu 15 czerwca 2011 r. (k.250 akt).

Wyrokiem z 15 czerwca 2011 r. Sąd Okręgowy w Warszawie w pkt I oddalił powództwo (k. 252). W uzasadnieniu tegoż wyroku Sąd Okręgowy przede wszystkim podniósł, iż powodowie nie mają legitymacji czynnej do występowania z żądaniem, taką legitymację ma bowiem spółka jawna (...). G. i (...) z siedzibą w W.”, nadto przyjął, że w zakresie żądań odszkodowawczych związanych z utratą własności nieruchomości gruntowej – brak jest adekwatnego związku przyczynowego między wadliwym zarządzeniem Ministra Przemysłu Lekkiego, a utratą prawa własności gruntów przy ul. (...) o powierzchni 3815 m⁽²⁾, bowiem grunt ten został przejęty na mocy dekretu z dnia 26 października 1945 r. o własności i użytkowaniu gruntów na obszarze (...). (...).

Na skutek apelacji powodów Sąd Apelacyjny w Warszawie wyrokiem z dnia 19 czerwca 2012 r. uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Warszawie, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania apelacyjnego (wyrok k. 391 akt). W uzasadnieniu tegoż wyroku (k.407-418) Sąd Apelacyjny podniósł, iż w trakcie postępowania apelacyjnego powodowie wykazali swoją legitymację do występowania z niniejszym żądaniem odszkodowawczym, uzupełniając materiał dowodowy dotyczący przekształcenia spółki jawnej (...). G. i (...) w W.” oraz rozwiązania i wyrejestrowania spółki jawnej (...). G., A. G., Ł. M.” spółka jawna (k 284-295, k 359-362, k 364-365). Sąd Apelacyjny wskazał iż w wyniku stwierdzenia decyzją Ministra Gospodarki z 25.08.2007 r. nieważności ze skutkiem ex tunc zarządzenia z 13.10.1949 r. w sprawie ustanowienia przymusowego zarządu państwowego nad przedsiębiorstwem (...). G. i (...) w W., powstała sytuacja, w której należy przyjąć, iż przedsiębiorstwo to nigdy nie zostało objęte przymusowym zarządem państwowym, a więc nie podlegało przepisom ustawy z dnia 25.02.1958 r. o uregulowaniu stanu prawnego mienia pozostającego pod zarządem państwowym, i tym samym pozostawało cały czas własnością spółki jawnej utworzonej w dniu 24.03.1934 r. przez poprzedników prawnych powodów. Sąd Apelacyjny dalej stwierdził, że szkoda polegająca, jak podali powodowie, na utracie prawa własności nieruchomości gruntowej i budynku przy ul. (...) w W., nie pozostaje w związku przyczynowym z wydaniem wadliwego orzeczenia o przymusowym zarządzie państwowym nad przedmiotowym przedsiębiorstwem.

W toku dalszego postępowania powodowie zmodyfikowali pierwotne roszczenie i wnieśli o zasądzenie na rzecz powoda A. G. (1) i T. G. (1) po 7.024.586 zł, na rzecz Ł. M. (1) 739.430,10 zł – łącznie kwotę 14.788.602 zł, powołując się na wartości wskazane w opiniach biegłych sądowych. Jednocześnie powodowie cofnęli powództwo w pozostałym zakresie bez zrzeczenia się roszczenia (pismo procesowe powodów z dnia 16 września 2013 r. k. 647-649 akt). Strona pozwana na częściowe cofnięcie powództwa bez zrzeczenia się roszczenia nie wyraziła zgody (pismo procesowe z dnia 30 września 2013 r. k. 657 akt)

Po ponownym rozpoznaniu sprawy Sąd Okręgowy ustalił następujący stan faktyczny:

W dniu 24 marca 1934 roku pomiędzy T. G. (2), W. G. i B. G. została zawarta na czas nieokreślony umowa spółki jawnej pod firmą (...). G. i (...) celem wspólnego prowadzenia przedsiębiorstwa, mającego siedzibę w W. przy ul. (...). W zyskach i stratach wynikających z prowadzenia spółki oraz w aktywach w razie ich podziału przy całkowitej likwidacji przedsiębiorstwa wspólnicy tej spółki mieli uczestniczyć w następujących udziałach: T. G. (2) w 60% oraz W. i B. G. - po 20% każdy z nich. W § 7 umowy wspólnicy postanowili, iż w razie śmierci któregokolwiek z nich spółka nie ulegnie rozwiązaniu, na miejsce zaś wspólnika zmarłego w spółce uczestniczyć będą prawni jego spadkobiercy. W umowie zostało zawarte też postanowienie dotyczące likwidacji spółki. Mianowicie w § 8 wspólnicy postanowili, iż spółka może ulec całkowitemu zlikwidowaniu na podstawie umowy wszystkich wspólników, która określi jednocześnie sposób likwidacji i wyznaczy osobę likwidatora lub likwidatorów (k. 29-30 akt administracyjnych (...) -I- (...)). Opisana spółka firmowa była zarejestrowana w rejestrze handlowym (...). (...) pod nazwą „(...) Odlewnia (...). G. i (...) w W., ul. (...).

B. G. zmarł w (...) roku, w (...) roku zmarł T. G. (2), natomiast w (...) roku zmarł W. G.. Powodowie są spadkobiercami zmarłych współników, co wynika z prawomocnych postanowień: Sądu Grodzkiego w Warszawie z dnia 6 kwietnia 1949 roku, sygn. akt I Sp 64/49 o stwierdzenie nabycia spadku po T. G. (2), Sądu Grodzkiego w Warszawie z dnia 6 kwietnia 1949 roku, sygn. akt I Sp 63/49 o stwierdzenie nabycia spadku po B. G., Sądu Rejonowego dla (...) Mokotowa z dnia 8 września 1994 roku, sygn. akt I Ns 1075/94 o stwierdzenie nabycia spadku po J. G. i J. N., Sądu Wojewódzkiego dla (...) W. z dnia 19 października 1994 roku, sygn. akt II Ns 1161/94 o stwierdzenie nabycia spadku po W. G., Sądu Rejonowego dla (...) (...)y z dnia 25 września 1995 roku, sygn. akt IV Ns 740/95 o stwierdzenie nabycia spadku po J. W. i Sądu Rejonowego w Grodzisku Mazowieckim z dnia 19 września 2006 roku, sygn. akt I Ns 279/06 o stwierdzenie nabycia spadku po Z. G..

Zarządzeniem Ministra Przemysłu Lekkiego z dnia 13 października 1949 roku, znak ORG-II-Z/95/49 ustanowiony został przymusowy zarząd państwowy nad przedsiębiorstwem (...) G. i (...) w W., z siedzibą przy ul. (...). W tym okresie, a dokładniej od drugiej połowy czerwca 1949 r. odlewnia zaprzestała produkcji, bowiem nie otrzymywała zamówień od władz terenowych na produkcję studzienek ściekowych – ówczesny prowadzący przedsiębiorstwo odbierał to jako świadome działanie mające na celu przejęcie odlewni (zeznania powoda A. G. (1) protokół rozprawy z 12 listopada 2013 r. k 681). Protokołem z dnia 8 listopada 1949 r. doszło do przekazania przedmiotowego przedsiębiorstwa przymusowemu zarządcy państwowemu (k. 31-35 akt administracyjnych (...)).

Decyzją z dnia 25 sierpnia 2007 roku, znak (...) Minister Gospodarki stwierdził nieważność opisanego wyżej zarządzenia Ministra Przemysłu Lekkiego, zaś decyzją z dnia 15 listopada 2007 roku, znak (...) Minister Gospodarki utrzymał w mocy własną decyzję z dnia 25 sierpnia 2007 roku (k. 32-87).

Spółka jawna (...) G. i (...) w W.” została przekształcona przez spadkobierców współników w spółkę (...) G., A. G., Ł. M.” spółka jawna, która została zarejestrowana, a następnie uchwałą współników z dnia 06.01.2012 r. rozwiązana. W porozumieniu współników o rozwiązaniu spółki, w § 3, współnicy postanowili, że po wykreśleniu spółki z właściwego rejestru na współników przechodzą prawa i obowiązki spółki. Postanowieniem z dnia 15.02.2012 r. sygn. WA.XIII NS-REJ.KRS/(...) Sąd Rejonowy dla (...) Warszawy w Warszawie wykreślił ww. spółkę z Krajowego Rejestru Sądowego (k 284-295, k 359-362, k 364-365).

Przedmiotowe przedsiębiorstwo funkcjonowało na nieruchomości (...), położonej przy ul. (...), oznaczonej Nr (...), zapisanej w księdze wieczystej Kw Nr (...), stanowiącej zabudowaną parcelę o powierzchni 3815,44 m⁽²⁾, której pierwotnym właścicielem był T. G. (2). Nieruchomość ta została objęta działaniem dekretu z dnia 26 października 1945 roku o własności i użytkowaniu gruntów na obszarze (...) (...)y (Dz. U. Nr 50, poz. 1239). W dniu wejścia w życie tego dekretu, tj. w dniu 21 listopada 1945 roku grunt opisanej wyżej nieruchomości stał się własnością gminy (...) W., a następnie na mocy przepisu art. 32 ust. 2 ustawy z dnia 20 marca 1950 roku o terenowych organach jednolitej władzy państwowej (Dz. U. Nr 14, poz. 130) przeszedł na własność Skarbu Państwa. Spadkobiercy T. G. (2) wystąpili z wnioskiem o przyznanie prawa własności czasowej, jednakże Prezydium Rady Narodowej (...) W. decyzją z dnia 23 stycznia 1957 roku wniosek ten załatwiło odmownie i jednocześnie stwierdziło, że budynki znajdujące się na gruncie przeszły na własność Skarbu Państwa. Orzeczenie to zostało utrzymane w mocy decyzją Ministerstwa Gospodarki Komunalnej z dnia 5 lutego 1966 roku. Orzeczenie odmawiające przyznania prawa własności czasowej nie było do tej pory wzruszone na drodze administracyjnej (okoliczność bezsporna).

Decyzją Przewodniczącego Komitetu Drobnej Wytwórczości z dnia 6 maja 1960 roku, znak: (...), postanowiono zwrócić na rzecz ówczesnych właścicieli budynek mieszkalny dwukondygnacyjny, znajdujący się w W. przy ul. (...) (dawniej M. (...)), objęty przymusowym zarządem państwowym wraz z przedsiębiorstwem (...) G. i (...), uzasadniając tę decyzję faktem, iż omawiany budynek ma charakter mieszkalny i nie jest wykorzystywany przez przedsiębiorstwo (okoliczność nie kwestionowana).

Od daty wydania przez Ministra Gospodarki Komunalnej decyzji utrzymującej w mocy orzeczenie Prezydium Rady Narodowej (...) W. z dnia 23 stycznia 1957 roku o odmowie przyznania prawa własności czasowej, tj. od dnia 5

lutego 1966 roku przymusowy zarząd państwowy był sprawowany nad składnikami majątkowymi przedsiębiorstwa (maszyny, urządzenia), z wyłączeniem nieruchomości gruntowej położonej przy ul. (...)

W skład (...) G. i (...) jako przedsiębiorstwa zorganizowanego wchodziły: maszyny i urządzenia, surowce i materiały, wyroby gotowe oraz budynki (których prawnym właścicielem był T. G. (2)) ściśle związane z realizacją celów przedsiębiorstwa, tj. dom 1-dno piętrowy, oficyna, odlewnia i warsztaty, przybudówki, szopy, 2 magazyny (ww. protokół zdawczo-odbiorczy z dnia 8 listopada 1949 r., orzeczenie z dnia 28 maja 1948 r. o wartości składników Przedsiębiorstwa k. 147-150 akt). Wartość tych zabudowań wg stanu na 13 października 1949 r. (decyzja o przymusowym zarządzie) i cen aktualnych wynosi 1.957.698 zł bez prawa wartości gruntu (opinia biegłego sądowego J. S. k. 509-528), natomiast wartość maszyn, urządzeń, materiałów i surowców wg stanu także z 13 października 1949 r. i cen aktualnych wynosi 369.300 zł. (opinia biegłego sądowego inż. M. K. k. 593-600)

Przymusowym zarządem państwowym nie zostały objęte dwie, należące do omawianej spółki firmowej niezabudowane działki o numerach (...) (dawniej 297) i (...) (dawniej 298), o powierzchni 1062 m² każda, położone w I. k. W., nabyte w dniu 20 sierpnia 1935 roku. Działki te nie były związane funkcjonalnie z prowadzeniem przedsiębiorstwa i jako takie nie były objęte wspomnianym wyżej protokołem zdawczo-odbiorczym przedsiębiorstwa z dnia 8 listopada 1949 r. Obecnie własność ww. działek przysługuje Skarbowi Państwa na mocy prawomocnych postanowień Sądu Rejonowego w Pruszkowie z dnia 14 października 1975 roku, sygn. akt II Ns 779/75 i z dnia 23 czerwca 1975 roku, sygn. akt IV Ns 401/75 - o stwierdzeniu zasiedzenia (okoliczność niekwestionowana).

Powyższy stan faktyczny jest między stronami bezsporny i w głównej mierze został ustalony w oparciu o dokumenty, złożone do akt oraz znajdujące się w dołączonych aktach administracyjnych i własnościowych. Zeznaniami powoda A. G. (1) w zakresie funkcjonowania przedsiębiorstwa należącego do rodziny, okoliczności związanych z zaprzestaniem produkcji i przejściem tegoż przedsiębiorstwa w zarząd przymusowy Sąd dał w pełni wiarę, korespondują one z pozostałym materiałem zebrany w sprawie, a w zakresie wstrzymania produkcji w powodu braku zamówień korespondują z wiedzą historyczną na temat przedsiębiorczości prywatnej w latach tzw. „stalinizmu”. Co do opinii biegłego sądowego J. S. uwagi wnosił reprezentant procesowy Skarbu Państwa – podniósł on, że opinia generalnie nie jest przydatna dla rozstrzygnięcia niniejszego postępowania z uwagi na treść orzeczenia Sądu Apelacyjnego w Warszawie wydanego w tej sprawie, a konkretny zarzut dotyczył doboru nieruchomości podobnych przyjętych przez biegłego do wyceny budynków związanych z działaniem przedsiębiorstwa. Biegły J. S. w sposób racjonalny wytłumaczył w opinii uzupełniającej na rozprawie w dniu 12 listopada 2013 r. z jakich przyczyn przyjął jako nieruchomości podobne nieruchomości z terenu W. i W.. Po tej opinii uzupełniającej strona pozwana nie zgłosiła żadnych uwag ani wniosków dowodowych. Na rozprawie w dniu 12 listopada 2013r. opinię uzupełniającą złożył także biegły M. K.. Wyjaśnił on w sposób racjonalny, iż na wartość maszyn i urządzeń nie miało wpływu to, że od 24 czerwca 1949 r. do daty ustanowienia zarządu przymusowego zakład nie prowadził czynnej produkcji, bowiem wcześniej trwała produkcja, maszyny i inne urządzenia były w pełnym użyciu i gotowe do dalszego bieżącego wykorzystania. Biegły wyjaśnił, że w ramach wartości maszyn bierze się pod uwagę także ich koszt montażu, transportu i że te elementy amortyzuje się tak samo jak maszyny. W tej kwestii pełnomocnik procesowy Skarbu Państwa także nie zgłaszał dalszych wniosków. W tej sytuacji Sąd uznał, że wszelkie wątpliwości dotyczące obu opinii zostały ostatecznie wyjaśnione, a wnioski wypływające z opinii obu biegłych (specjalistów posiadających fachową wiedzę i doświadczenie) stanowią wiarygodny dowód w sprawie w zakresie wartości przedsiębiorstwa pod nazwą (...) Odlewnia (...). G. i (...) w W.

Sąd Okręgowy zważył, co następuje:

Na wstępie rozważań należy przyjąć w myśl ustaleń Sądu Apelacyjnego zawartych w uzasadnieniu wyroku z dnia 12 czerwca 2012 r., iż powodowie w wyniku zawartego porozumienia przejęli prawa i obowiązki rozwiązanej i wyrejestrowanej spółki, zatem obecnie posiadają legitymację czynną do występowania z roszczeniami odszkodowawczymi za utracony majątek (...) Odlewni (...). G. i (...) w W.. Jako zdarzenie powodujące szkodę powodowie wskazali wydanie wadliwego zarządzenia Ministra Przemysłu Lekkiego z dnia 13 października 1949 roku w sprawie ustanowienia przymusowego zarządu państwowego nad przedsiębiorstwem (...) G. i (...) w W. z siedzibą przy

ul. (...). W świetle tak określonej przez powodów podstawy faktycznej roszczenia o odszkodowanie, jego podstawę prawną może stanowić jedynie przepis art. 160 k.p.a. w brzmieniu obowiązującym w dniu 31 sierpnia 2004 roku. Przepis art. 160 k.p.a. został uchylony z dniem 01 września 2004 roku na mocy art. 2 pkt 2 ustawy z dnia 17 czerwca 2004 roku o zmianie ustawy Kodeks cywilny i niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2004 r. nr 162 poz. 1692). W myśl art. 5 tej ustawy do zdarzeń i stanów prawnych powstałych przed jej wejściem w życie stosuje się przepisy art. 160 k.p.a. w brzmieniu obowiązującym do dnia wejścia tej ustawy w życie. W uchwale pełnego składu Izby Cywilnej z dnia 31 marca 2011 roku (III CZP 112/10, LEX numer 751460) Sąd Najwyższy stwierdził, że „do roszczeń o naprawienie szkody wyrządzonej ostateczną decyzją administracyjną wydaną przed dniem 01 września 2004 roku, której nieważność lub wydanie z naruszeniem art. 156 § 1 k.p.a. stwierdzono po tym dniu, ma zastosowanie art. 160 § 1, 2, 3 i 6 k.p.a.” Z treści przywołanej uchwały (pkt 2) wynika również, że jeżeli ostateczna decyzja administracyjna została wydana przed dniem wejścia w życie Konstytucji, odszkodowanie przysługujące na podstawie art. 160 § 1 k.p.a. nie obejmuje korzyści utraconych wskutek jej wydania, choćby ich utrata nastąpiła po wejściu w życie Konstytucji.

W myśl art. 160 § 1 k.p.a. stronie, która poniosła szkodę na skutek wydania decyzji z naruszeniem przepisu art. 156 § 1 albo stwierdzenia nieważności takiej decyzji, służy roszczenie o odszkodowanie za poniesioną rzeczywistą szkodę, chyba że ponosi ona winę za powstanie okoliczności wymienionych w tym przepisie. Jak stanowił § 2 przywołanego przepisu, do odszkodowania stosuje się przepisy Kodeksu cywilnego, z wyłączeniem art. 418, zaś § 3 ww. przepisu stanowił, iż odszkodowanie przysługuje od organu, który wydał decyzję z naruszeniem przepisu art. 156 § 1, chyba że winę za powstanie okoliczności wymienionych w tym przepisie ponosi inna strona postępowania dotyczącego tej decyzji; w tym ostatnim przypadku roszczenie o odszkodowanie służy w stosunku do strony winnej powstania tych okoliczności.

Jak wynika z doktryny oraz utrwalonego orzecznictwa Sądu Najwyższego, stwierdzenie nieważności decyzji administracyjnej w warunkach odpowiadających przepisowi art. 156 § 1 k.p.a., przesądza jedynie o bezprawności i winie funkcjonariusza państwowego przy wykonywaniu powierzonych mu czynności. Pozostałe przesłanki odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa (szkoda i jej wysokość, związek przyczynowy pomiędzy zdarzeniem szkodzącym w postaci wadliwej prawnie decyzji a szkodą) podlegają dowodzeniu w procesie na zasadach ogólnych (art. 6 k.c.).

W okolicznościach niniejszej sprawy nie było między stronami sporu co do tego, że zarządzenie Ministra Przemysłu Lekkiego z dnia 13 października 1949 roku ustanawiające nad rzeczonym przedsiębiorstwem przymusowy zarząd państwowy zostało wydane z naruszeniem prawa.

Ostateczna decyzja Ministra Gospodarki z 24 sierpnia 2007 r. stwierdzająca nieważność zarządzenia Ministra Przemysłu Lekkiego z dnia 13 października 1949 r. - stanowi w tym postępowaniu prejudykat pozwalający na przyjęcie istnienia podstaw do badania wystąpienia normalnego związku przyczynowego pomiędzy szkodą powodów rozumianą jako utrata przedsiębiorstwa (...). G. i (...) w W., a wskazaną powyżej wadliwą decyzją administracyjną z dnia 13 października 1949 r.

W konsekwencji kluczowym zagadnieniem w niniejszej sprawie było udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy skutki prawne ustanowienia przymusowego zarządu państwowego nad powyższym podmiotem gospodarczym są nieodwracalne, czy nastąpiła szkoda, i czy istnieje normalny związek między wadliwą decyzją (zarządzeniem), a szkodą. Zdaniem Sądu Okręgowego na pytania te należy odpowiedzieć twierdząco. Po wyeliminowaniu z obrotu prawnego wadliwej decyzji, powodowie jako następcy prawni byłych właścicieli przedsiębiorstwa nie uzyskali niczego co wchodziło w skład tegoż przedsiębiorstwa.

Jak wynika z ustalonego stanu faktycznego, przedsiębiorstwo powyższe fizycznie „zniknęło”. Dzisiaj niemożliwa jest restytucja składników tego przedsiębiorstwa. Okoliczność ta przesądza o tym, że powodowie nie mogą dochodzić zwrotu bezprawnie przejętego przedsiębiorstwa, a uprawnieni są jedynie do domagania się odszkodowania w pieniądzu – stosownie do treści art. 363 § 1 k.c.

W ocenie Sądu nie budził wątpliwości również fakt powstania szkody majątkowej po stronie powodów. Przez szkodę majątkową rozumie się uszczerbek w majątku poszkodowanego. Uszczerbek ten może powstawać w różne sposoby i

przyjmować różne postaci. Może on w ogólności polegać na zmniejszeniu aktywów majątku poszkodowanego lub na zwiększeniu pasywów. Bezprawne ustanowienie zarządu przymusowego przedsiębiorstwa niewątpliwie skutkowało fizycznym niebytem Spółki Odlewnia (...). G. i (...). Utracone zostały bowiem maszyny, urządzenia, surowce i produkty. Utracone zostały także budynki wchodzące w skład tegoż przedsiębiorstwa ujęte w protokole zdawczo-odbiorczym z 08 listopada 1949 r.

Strona pozwana wskazywała, że przedmiotowe zarządzenie nie pozbawiło poprzedników prawnych powodów własności przedsiębiorstwa, ale jedynie odjęło posiadanie jego składników, bowiem nie doszło do przejęcia tegoż przedsiębiorstwa na mocy ustawy z dnia 25 lutego 1958 roku o uregulowaniu stanu prawnego mienia pozostającego pod zarządem państwowym (Dz. U. z 1958, Nr 11, poz. 37), która weszła w życie dnia 08 marca 1958 roku. Rzeczywiście, z zebranego w sprawie materiału dowodowego wynika, że nie doszło do przejęcia przedsiębiorstwa na rzecz Skarbu Państwa w oparciu o wskazane wyżej uregulowanie prawne. Należy więc przeanalizować jakie znaczenie miała decyzja wydawana oparciu o ustawę z 25 lutego 1958 r. Zgodnie z art. 2 tej ustawy, przedsiębiorstwa pozostające w dniu wejścia w życie ustawy pod zarządem państwowym ustanowionym na podstawie dekretu z dnia 16 grudnia 1918 roku, przechodzą z mocy prawa na własność państwa. Stosownie natomiast do art. 9 ustawy przejście przedsiębiorstwa na własność państwa następuje bez odszkodowania, w stanie wolnym od obciążeń i zobowiązań powstałych przed objęciem przedsiębiorstwa. Z przytoczonego brzmienia przepisów ustawy wynika, że orzeczenia stwierdzające przejście przedsiębiorstwa z mocy prawa na własność państwa ma charakter decyzji administracyjnej deklaratoryjnej, potwierdzającej jedynie skutek prawny, jaki wywołało wejście w życie uregulowania zawartego w art. 2 ustawy. W konsekwencji okoliczność, że w stosunku do przedsiębiorstwa, o którym mowa w sprawie, nie została wydana decyzja nacjonalizacyjna, nie ma żadnego znaczenia, skoro do nacjonalizacji dochodziło z mocy samego prawa. Dodatkowo ewentualne wydanie decyzji nacjonalizacyjnej, a następnie stwierdzenie jej nieważności lub niezgodności z prawem nie spowodowałyby żadnej zmiany w ciągu zdarzeń prowadzących do powstania szkody po stronie powodów, jedynie ułatwiłyby im dochodzenie szkody w zakresie budynków wchodzących w skład zorganizowanego przedsiębiorstwa – bowiem przejście przedsiębiorstwa nastąpiłoby z przejściem budynków będących w dyspozycji przedsiębiorstwa, niezależnie czyją stanowiły własność – w tym przypadku własność spadkobierców T. G. (2), którymi w ostateczności są powodowie (należy bowiem pamiętać, że do 1966 r. a więc do daty ostatecznej decyzji o odmowie przyznania na podstawie tzw. „dekretu (...)” własności czasowej gruntu przy ul. (...) spadkobiercom T. G. (2), wszystkie budynki - w tym także wchodzące w skład przedsiębiorstwa - stanowiły odrębną od gruntu własność budynkową).

Należy jednak zwrócić głębszą uwagę na skutki przejęcia danego przedsiębiorstwa w przymusowy zarząd na podstawie dekretu z dnia 16 grudnia 1918 roku w przedmiocie przymusowego zarządu państwowego (Dz. Pr. P. P. Nr 21, poz. 67) w powiązaniu Instrukcją Ministra Przemysłu i Handlu w sprawie ustalenia trybu postępowania przy ustanawianiu zarządu państwowego i zakresu uprawnień zarządcy państwowego (Monitor Polski z dnia 01 kwietnia 1948 roku, Nr 33) wydaną na podstawie art. 11 powołanego wyżej dekretu z 16 grudnia 1918 r. Instrukcja w § 1 przewidywała, że zarząd przymusowy obejmuje wszystko, co wchodzi w skład przedsiębiorstwa **jako zorganizowanej całości**, Z § 11 instrukcji wynika, że na skutek wydania decyzji o zarządzie przymusowym właściciel i inne osoby, które zarządzały przedsiębiorstwem, tracą z mocy samego prawa zarząd oraz **możliwość korzystania i rozporządzania majątkiem, wchodzącym w skład przedsiębiorstwa**.

Dokonując oceny charakteru prawnego władztwa zarządcy przymusowego, należy odwołać się do orzecznictwa Sądu Najwyższego, który wskazał, że władztwo realizowane na podstawie dekretu z 16 grudnia 1918 roku przez podmiot wykonujący zarząd przymusowy nie ma charakteru posiadania w rozumieniu prawa cywilnego. Charakteryzując uprawnienia zarządcy podkreślano, że może on zaciągać zobowiązania **wobec przedmiotu zarządu w taki sposób, jak gdyby był właścicielem**. W orzeczeniu z dnia 13 maja 1954 roku (II CR 631/54, OSNCK 1955/2/28) Sąd Najwyższy wskazał, że „przymusowy zarządca państwowy nie jest w stosunku do składników przedsiębiorstwa kontynuatorem uprawnień ani właściciela przedsiębiorstwa, ani jego kontrahenta, ani nawet własnych poprzednich uprawnień, lecz ma do użytkowania tych składników tytuł samoistny i pierwotny, wynikający z aktu ustanowienia zarządu, którego zakres określa dokonana w trybie administracyjnym czynność wprowadzenia w posiadanie ujęta w odpowiednim protokole”. Z kolei w orzeczeniu z dnia 18 kwietnia 1956 roku (III CO 5/56, OSNCK

1957/4/99) Sąd Najwyższy stwierdził, że „zarządca przymusowy nie jest niczym przedstawicielem, a zwłaszcza nie jest przedstawicielem właściciela zarządzanego majątku, lecz wykonuje zarząd samodzielnie we własnym imieniu, będąc uprawnionym do rozporządzania zarządzanym majątkiem i zaciągania względem niego zobowiązań w taki sposób, jak gdyby był właścicielem”. Zarząd prowadzono na rachunek właściciela i znoszono go po ustaniu powodów, dla których został on ustanowiony (uzasadnienie uchwały 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 8 grudnia 1987 roku, III CZP 47/87, OSNC 1988/7-8/91).

Pomiędzy orzeczeniem o przejściu przedsiębiorstwa na własność państwa a zarządzeniem o ustanowieniu przymusowego zarządu państwowego zachodzi konieczny związek. Mianowicie pozostawanie w obrocie prawnym zarządzenia o ustanowieniu przymusowego zarządu państwowego stanowi dla orzeczenia o przejęciu przedsiębiorstwa na własność warunek konieczny. Gdyby więc decyzja o zarządzie przymusowym nie została wydana, to nie istniałyby podstawy do wydania decyzji nacjonalizacyjnej. W rezultacie decyzja o ustanowieniu zarządu przymusowego stanowiła pierwszy i bardzo istotny krok w procesie pozbawiania prywatnych przedsiębiorców ich własności przez władze państwowe po II wojnie światowej. W tym miejscu warto również podkreślić, że bezprawne stosowanie przez władze państwowe po II wojnie światowej dekretu z 1918 roku spowodowało „likwidację niemal całego przemysłu prywatnego” (zob. A. Stelmachowski, Modele własności i ich uwarunkowania społeczno ustrojowe [w:] System Prawa Prywatnego, t. 3, Prawo rzeczowe, Warszawa 2003, s. 94).

Z powyższych rozważań jednoznacznie wynika, że wskutek ustanowienia zarządu przymusowego nad przedsiębiorstwem (...). G. i (...) w W., dotychczasowy właściciel nie był formalnie pozbawiony prawa własności. Z drugiej jednak strony to zarządca przymusowy, działając we własnym imieniu i na rachunek właściciela, był uprawniony do dysponowania majątkiem przedsiębiorstwa jak właściciel. Ponadto przywołana wyżej instrukcja wyraźnie wskazywała, że dotychczasowy właściciel utracił możliwość korzystania i rozporządzania majątkiem, wchodzącym w skład przedsiębiorstwa. W praktyce więc, mimo iż właścicielom przysługiwało przynajmniej formalnie prawo własności, to został on pozbawiony możliwości wykonywania jakichkolwiek uprawnień związanych z tym prawem. Nie może zatem budzić wątpliwości, że zarządzenie z dnia 13 października 1949 roku o ustanowieniu przymusowego zarządu państwowego nad przedmiotową Odlewnią faktycznie pozbawiło własności dotychczasowych właścicieli (ich następców prawnych) i de facto stanowiło zdarzenie wyrządzające szkodę. Sąd Apelacyjny w Warszawie w wyroku z dnia 19 czerwca 2012 r. wydanym w niniejszej sprawie, wyraźnie zaznaczył, iż „o szkodzie rzeczywistej, powstałej na skutek bezprawnego zabrania przedsiębiorstwa można wobec tego mówić, gdy na skutek wydania niezgodnego z prawem orzeczenia z 13.10.1949 r. odzyskanie faktycznie odebranego mienia, konkretnych składników przedsiębiorstwa, nie jest już możliwe; nastąpiła ich nieodwracalna utrata”. Zebrany w sprawie materiał dowodowy wskazuje, że żaden składnik wchodzący w skład Spółki (...). G. i (...) w W. się nie ostał, nastąpiła fizyczna utrata firmy – poza nazwą i wpisem w księgach handlowych nie pozostało nic.

Zdaniem Sądu Okręgowego istnieje więc adekwatny związek skutkowo przyczynowy o którym mowa w art. 361 § 1 kc między szkodą wywodzoną przez powodów w postaci utraty składników (...) Odlewni (...), a decyzją z dnia 13 października 1949 r. Ta szkoda to nie tylko wartość maszyn, urządzeń, surowców, produktów gotowych a także wartość budynków wchodzących w skład zorganizowanego przedsiębiorstwa (bez wartości gruntu i bez budynku mieszkalnego). Nie można przyjąć w ślad za mocno eksponowanym stanowiskiem reprezentanta procesowego Skarbu Państwa, iż budynki związane z przedsiębiorstwem, o którym mowa w sprawie, następcy prawni utracili na skutek odmowy uzyskania własności czasowej (dzisiaj użytkowania wieczystego) do gruntu na mocy ostatecznej decyzji Ministerstwa Gospodarki Komunalnej z 5.02.1966 r. Te zabudowania związane z działaniem Odlewni właściciele (ich następcy prawni) utracili nie na skutek dekretu z 26.10.1945 r. i z mocą wejścia w życie tego dekretu - z tą datą nastąpiła utrata własności gruntu bowiem budynki (w tym i związane z przedsiębiorstwem) przynajmniej do 1966 r. stanowiły prawnie odrębną własność (do 1948 r. T. G. (2), a po jego śmierci jego następców prawnych). To decyzja o przymusowym państwowym zarządzie nad przedsiębiorstwem spowodowała faktyczną utratę własności budynkowej związanej przedsiębiorstwem - w przeciwieństwie do budynku mieszkalnego dwukondygnacyjnego przy ul. (...), którego zwrot jako nieprzydatnego dla przedsiębiorstwa nastąpił na mocy decyzji Przewodniczącego Komitetu Drobnej Wytwórczości z dnia 6 maja 1960 r. znak (...) protokołem z dnia 30 lutego 1963 r. Teoretycznie od października

1948 roku do lutego 1966 r. następcy prawni T. G. (2) na mocy decyzji o zarządzie przymusowym byli pozbawieni władztwa nad własnością budynkową. Gdyby nie to zarządzenie to mimo przejścia gruntu na własność, początkowo (...) W., a następnie Skarbu Państwa mogliby tymi zabudowaniami dysponować, w tym także sprzedać. Sąd Apelacyjny w Warszawie w powołanym wyroku ogłoszonym w niniejszej sprawie rzeczywiście stwierdził, iż „szkoda polegająca, jak podali powodowie, na utracie prawa własności gruntowej i budynku przy ul. (...) w W.”. Z tym stwierdzeniem Sąd Okręgowy zgadza się w pełni, zarówno w kwestii gruntu jak i budynku mieszkalnego. Natomiast w skład przedsiębiorstwa wchodziły także zabudowania fabryczne – ujęte w protokole zdawczo odbiorczym, i utrata własności tych zabudowań (już nie istniejących) zdaniem Sądu Okręgowego pozostaje w związku skutkowo-przyczynowym z decyzją z 13 października 1949 r.

W ocenie Sądu, w niniejszej sprawie wykazany został także rozmiar szkody majątkowej. Zgodnie z art. 363 § 2 k.c., jeżeli naprawienie szkody ma nastąpić w pieniądzu, wysokość odszkodowania powinna być ustalona według cen z daty ustalenia odszkodowania, chyba że szczególne okoliczności wymagają przyjęcia za podstawę cen istniejących w innej chwili. Mając powyższe na uwadze, należne powodom odszkodowanie w zakresie *damnum emergens* zostało obliczone w oparciu o omówione powyżej dowody z opinii biegłych M. K. i J. S.. Sąd uznał, że miarodajną dla ustalenia wysokości odszkodowania będzie wartość utraconego przez powodów (ich poprzednika) prawa własności majątku Spółki (...). G. i (...) w W.”, tj. utrata zabudowań związanych z Odlewnią, oraz utrata maszyn, urządzeń, surowców i gotowych wyrobów według ich stanu na dzień wydania decyzji w sprawie przymusowego zarządu państwowego, tj. 13.10.1949 r., która spowodowała szkodę, a cen aktualnych, zgodnie z treścią artykułu 363 § 2 k.c. Wartość zabudowań wchodzących w skład przedsiębiorstwa będących własnością T. G. (2) (a jego następcami prawnymi są powodowie) bez prawa własności gruntu to kwota 1.957.698,00 zł, a wartość ruchomości należących do tegoż przedsiębiorstwa stanowi kwotę 369.300 zł. Szkoda łączna wyceniona więc została na kwotę 2.326.998 zł i zatem ta kwota została podzielona pomiędzy powodów, zgodnie z ich udziałem w majątku byłej spółki, jak i też udziałem w ostatecznym spadkobranium po T. G. (2) (A. G. (1) i T. G. (1) po 47,5 %, zaś Ł. M. (1) 5 %). W pozostałym zaś zakresie żądanie powodów jako niezasadne (szkoda polegająca na utracie prawa użytkowania wieczystego) zostało oddalone.

Oddalone zostało także dalej idące żądanie zasądzenia odsetek (tj. od dnia 15 listopada 2007r.), które to odsetki z uwagi na odszkodowawczy charakter roszczenia (art. 363 § 2 k.c.) Sąd zasądził od dnia wyrokowania do dnia zapłaty. Stosownie bowiem do treści art. 481 § 1 k.c., jeżeli dłużnik opóźnia się ze spełnieniem świadczenia pieniężnego, wierzyciel może żądać odsetek za czas opóźnienia, chociażby nie poniósł żadnej szkody i chociażby opóźnienie było następstwem okoliczności, za które dłużnik odpowiedzialności nie ponosi. W uchwale z dnia 08 lipca 1993 roku (III CZP 80/93, OSP 1994, z. 3, poz. 50) Sąd Najwyższy wskazał, że skoro odsetki mają charakter waloryzacyjny, czyni to zasadnym zobowiązanie dłużnika do ich zapłaty począwszy od dnia wyrokowania, a tylko w wyjątkowych przypadkach mogą być one zasądzone od daty zgłoszonego żądania. Podzielając ten pogląd stwierdzić należy, iż łączy się on z uznaniem, że odszkodowanie wyliczone według cen z daty jego ustalenia, którą jest z reguły data orzekania, staje się wymagalne stosownie do art. 455 k.c. ze wspomnianą datą i od niej dopiero dłużnik pozostaje w opóźnieniu ze spełnieniem świadczenia.

W pkt 3 wyroku Sąd ustalił zasadę, zgodnie z którą każda ze stron winna ponieść koszty niniejszego procesu zgodnie z jego wynikiem w myśl art. 98 k.p.c., pozostawiając szczegółowe wyliczenie tychże kosztów referendarzowi sądowemu (art. 108 § 1 zd. 2 k.p.c.). Sąd przyjął że powództwo co do zasady było uzasadnione, jednakże zostało uwzględnione w 15,74 % w stosunku do pierwotnego żądania w kwocie 20.000 zł (ograniczenia żądania przez powodów do kwoty 14.788.602 zł bez zrzeczenia się roszczenia przy opozycji strony pozwanej Sąd nie może traktować jako skuteczne cofnięcie pozwu w tym zakresie) – zatem powodowie ponoszą koszty procesu (w tym wydatki na biegłych sądowych) w 84,26 %, zaś strona pozwana w 15,74 %.

Z tych wszystkich przyczyn Sąd orzekł jak w sentencji wyroku.